

NAZAR ESHONQULNING “SHAMOLNI TUTIB BO‘LMAYDI” HIKOYASIDA TOPOXRONOS VA QAHRAMON RUHIYATI TASVIRI ILMIY TEZIS

Muallif XOLMATOVA RO‘ZIXON

Annotatsiya. Mazkur tezisda Nazar Eshonqulning “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasida badiiy makon va zamonning o‘zaro uyg‘unligi, ya’ni topoxxronos hodisasi hamda uning qahramon ruhiyati tasviridagi funksiyasi tahlil qilinadi. Hikoyadagi makon oddiy geografik fon emas, balki qahramonning ichki kechinmalari, xotiralari, iztiroblari va erkinlik haqidagi tasavvurlarini ochib beruvchi poetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shamol obrazi esa makon va ruhiyatni bog‘lovchi ramziy markaz vazifasini bajaradi. Asarda tashqi muhitdagi o‘zgarishlar qahramonning ichki holatidagi siljishlar bilan uyg‘unlashib, insonning erkinlikka intilishi, yo‘qotish, yolg‘izlik va xotira kabi masalalarni badiiy ifodalashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Nazar Eshonqul, “Shamolni tutib bo‘lmaydi”, topoxxronos, badiiy makon, badiiy zamon, qahramon ruhiyati, psixologizm, ramz, shamol, xotira, erkinlik.

Аннотация. В статье рассматривается топохронологическая организация художественного пространства и времени в рассказе Назара Эшонкула «Шамолни тутиб бўлмайди» («Ветер невозможно поймать») и её роль в раскрытии внутреннего мира героя. Пространство произведения анализируется не только как место действия, но и как средство психологической характеристики персонажа. Образ ветра приобретает символическое значение и связывает внешний мир с внутренними переживаниями героя, его памятью, одиночеством и стремлением к свободе.

Ключевые слова: Назар Эшонкул, «Шамолни тутиб бўлмайди», топохронология, художественное пространство, художественное

время, психологизм, образ, символ, ветер, память, свобода.

Abstract. This thesis examines the interaction of literary space and time, or chronotope, in Nazar Eshonqul's short story "Shamolni tutib bo'lmaydi" ("The Wind Cannot Be Caught") and its role in depicting the protagonist's psychological state. The spatial organization of the story is interpreted not merely as a background for events, but as an important means of expressing memory, loneliness, inner conflict and the desire for freedom. The symbolic image of the wind connects the external environment with the character's inner world and intensifies the psychological dimension of the narrative.

Keywords: *Nazar Eshonqul, "Shamolni tutib bo'lmaydi", chronotope, literary space, literary time, psychological depiction, symbol, wind, memory, freedom.*

Kirish

Zamonaviy o'zbek nasrida insonning ichki dunyosini tasvirlash, uning ruhiy ziddiyatlarini badiiy makon va zamon bilan bog'lash muhim poetik tamoyillardan biridir. Nazar Eshonqul ijodida ham voqelikni bevosita tasvirlashdan ko'ra, inson ongidagi murakkab jarayonlarni ramziy obrazlar, assotsiativ tafakkur va psixologik detallar orqali ifodalashga katta e'tibor beriladi. Shu jihatdan "Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasi badiiy makonning qahramon ruhiyatini ochishdagi imkoniyatlarini kuzatish uchun muhim manbalardan biridir. Adabiyotshunoslikda topoxronos atamasi makon va zamonning badiiy asarda o'zaro birlashib, obrazlar va voqealar ma'nosini belgilashini anglatadi. M. Baxtin tomonidan ilmiy muomalaga faol kiritilgan xronotop tushunchasi asardagi vaqt va makonning ajralmas birligini ifodalaydi. Badiiy matnda makon qahramonning ruhiy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi, vaqt esa xotira, kutish, kechinma va ichki monologlar orqali subyektivlashishi mumkin. Hikoyada topoxronosning badiiy funksiyasi "Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasida makon qahramon yashaydigan yoki harakatlanadigan oddiy joy sifatida emas, balki uning ruhiy holatini aks ettiruvchi poetik maydon sifatida tashkil topadi. Tashqi muhitdagi sokinlik, harakat,

shamolning esishi, ochiq va yopiq makonlarning qarama-qarshiligi qahramon ongidagi beqarorlik bilan hamohang tarzda tasvirlanadi. Shu sababli makonning har bir belgisi psixologik mazmun kasb etadi. Hikoyaning sarlavhasidayoq shamol markaziy ramziy belgi sifatida ajralib turadi. Shamolning “tutib bo‘lmasligi” moddiy olamning chegaralaridan tashqarida bo‘lgan erkinlik, o‘tkinchilik va qo‘lga kiritib bo‘lmaydigan orzular bilan bog‘lanadi. U bir vaqtning o‘zida tabiat hodisasi va qahramon ruhiyatining metaforik ifodasidir. Shamol qayerdan kelib, qayerga ketishi aniq belgilanmagani kabi, insonning ichki kechinmalari ham doimo o‘zgaruvchan va murakkabdir. Topoxronosning muhim xususiyati shundaki, makon va vaqt qahramonning subyektiv idroki orqali o‘zgarib boradi. Tashqi vaqtning odatiy ketma-ketligi o‘rniga xotira va kechinmalar vaqti ustunlashadi. Qahramon uchun muayyan joy o‘tmishdagi hodisalarni qayta jonlantirishi, hozirgi holat esa avvalgi kechinmalar bilan qorishib ketishi mumkin. Natijada asardagi makon faqat “qayerda?” savoliga emas, balki “qanday ruhiy holatda?” savoliga ham javob beradi. Makon va qahramon ruhiyati Hikoyadagi qahramon ruhiyatini yoritishda tashqi makon bilan ichki makon o‘rtasidagi parallelizm muhim ahamiyatga ega. Tabiatdagi harakat yoki sokinlik qahramon qalbidagi hayajon, ikkilanish, sog‘inch yoki yolg‘izlikning bilvosita ifodasiga aylanadi. Bunday usul psixologik tasvirning bevosita izohlashga emas, balki badiiy ishora va detallar tizimiga tayanishini ko‘rsatadi. Qahramonning ruhiy holati ko‘pincha tashqi olamga munosabat orqali ochiladi. U makonni shunchaki kuzatmaydi; uni o‘z kechinmalari bilan qayta ma’nolantiradi. Shuning uchun bir xil makon turli paytda turlicha hissiy mazmun kasb etishi mumkin. Bu holat topoxronosning psixologik funksiyasini kuchaytiradi: makon qahramon ruhiyatining “tashqi ko‘rinishi”ga aylanadi. Asardagi shamol obrazi ana shu jarayonning eng yorqin namunalaridan biridir. Shamolning erkin harakati qahramonning ichki ozodlikka ehtiyojini, uning chegaralangan hayotiy holatidan chiqishga bo‘lgan intilishini ramziy tarzda ifodalaydi. Biroq shamolni tutib bo‘lmasligi inson istaklarining doimo to‘liq ro‘yobga chiqavermasligini ham anglatadi. Shu tariqa tabiat obrazi va psixologik holat bir-birini izohlovchi ikki

qatlamga aylanadi. Psixologizm va ramziy tasvir Nazar Eshonqul nasrida psixologizm ko‘pincha an‘anaviy izohdan ko‘ra ramziy tasvir, detal va assotsiatsiya orqali yuzaga chiqadi. “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasida ham qahramonning ruhiy holatini to‘g‘ridan-to‘g‘ri bayon qilishdan ko‘ra, tabiat va makonning holati orqali his qildirish ustuvor. Bu usul o‘quvchini qahramonning ichki dunyosini mustaqil ravishda anglashga undaydi. Qahramon ruhiyatidagi asosiy holatlardan biri — yolg‘izlik hissidir. Yolg‘izlik faqat odamlar orasidagi ijtimoiy masofa emas, balki insonning o‘z ichki dunyosi bilan yuzma-yuz qolishi sifatida ham talqin qilinadi. Makonning kengligi yoki bo‘shligi ana shu ruhiy masofani kuchaytirishi mumkin. Aksincha, tor va yopiq makon ichki bosimni ifodalovchi badiiy vositaga aylanadi. Xotira va hozirgi vaqtning qorishuvi ham qahramon ruhiyatini chuqurlashtiradi. O‘tmishning ayrim manzaralari yoki tasavvurlari hozirgi lahzaga kirib kelar ekan, vaqt chiziqli xususiyatini yo‘qotadi.

Shu jihatdan hikoyadagi topoxronos qahramonning ruhiy tajribasini tashkil etuvchi mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasida topoxronos qahramon ruhiyatini ochishning muhim poetik vositalaridan biridir. Badiiy makon va vaqt alohida tasviriy unsurlar sifatida emas, balki qahramonning xotirasi, kechinmalari va ichki ziddiyatlari bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Tabiat manzaralari, ayniqsa shamol obrazi, tashqi va ichki olam o‘rtasidagi chegarani yumshatib, psixologik mazmunni kuchaytiradi. Hikoyadagi shamol ramzi erkinlik, o‘tkinchilik va qo‘lga kiritib bo‘lmaydigan istaklar semantikasini birlashtiradi. Uning makondagi erkin harakati qahramonning ichki ehtiyojlari bilan parallel qo‘yiladi. Natijada makon qahramon ruhiyatining passiv foni bo‘lib qolmay, uning ichki kechinmalarini harakatga keltiruvchi va ma‘nolantiruvchi faol badiiy komponentga aylanadi. Demak, Nazar Eshonqul hikoyasining poetik yaxlitligi topoxronos, ramz vapsixologizmning o‘zaro aloqasi orqali yuzaga keladi. Mazkur

yondashuv asardagi inson va makon, vaqt va xotira, erkinlik va cheklanish munosabatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Baxtin M. M. Estetika slovesnogo tvorchestva. — Moskva: Iskustvo.
2. Eshonqul N. Shamolni tutib bo'lmaydi. — Hikoya.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslik lug'ati. — Toshkent.
4. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. — Toshkent: Akademnashr.
5. Umurov H. Badiiy ijod asoslari. — Toshkent.